

ASIA'NIN METROPOLIS'İNDE YER ALAN ANA KÜLT YAPISINDAKİ SON ARAŞTIRMALAR:

EPHESOS PRYTANEION'U

Martin STESKAL

Sabine LADSTÄTTER *

1.Arkeolojik Çalışmalar ve Mimari Buluntu Durumu

1.1. Ön Açıklama

Milattan önceki dönemin son on yılı içinde, Ephesos Devlet *Agora*'sının kuzeyinde, Hellen-Roma Dünyası'nın, bugün *Prytaneion* olduğunu kesin olarak söyleyebildiğimiz¹ (Resim 1-3) ender yapılarından biri inşa edilmiştir.

Yapının, *Prytaneion* ve Hestia Boulaia'nın Tapınağı olduğuna dair inandırıcı yoruma, yapı bütününe o zamanlar korunan en yeni taban seviyesine kadar ortaya çıkartan F. Miltner tarafından henüz 1955 ve 1956 yıllarında yapılan seri kazılar sonucunda ulaşılmıştır².

Yapı kompleksinin *Prytan*'ların makam yeri ve kentsel ana kült yapısı olarak, bugün geniş ölçüde kabul edilmiş olan tespitinin yanı sıra, Miltner birden fazla yapı evresinin varlığına da dikkati çekmiştir. W. Alzinger³ başkanlığında 60'lı yılların başında taban seviyesinin altında pek çok

* Metnin Türkçeye çevrilmesindeki katkılarından dolayı Banu Yener'e teşekkürlerimizi sunarız.

¹ Yapı tipi için genel olarak bkz: S. G. Miller, *The Prytaneion. Its Function and Architectural Form* (1978); A. Preuner, *Hestia-Vesta. Ein Cyclus religionsgeschichtlicher Forschungen* (1864); G. Hagemann, *De Prytaneo* (1880); G. Hagemann, *De Graecorum Prytaneis capita tria* (1881); J. G. Frazer, "The Prytaneum, the Temple of Vesta, the Vestals, Perpetual Fires", *The Journal of Philology* 14, 1885, 145-172; G. Marindin, "Prytaneion", *Smith's Dictionary of Greek and Roman Antiquities* 2, 1891, 514 vdd; Ch. Michel, "Prytaneum", içinde: Ch. Daremberg – E. Saglio (derl.), *Dictionnaire des antiquités grecques et romaines* 4.1 (1907), 742 vd; J. Charbonneaux, "Tholos et Prytanée", *BCH* 49, 1925, 158-178; W. A. McDonald, *The Political Meeting Places of the Greeks* (1943); W. A. McDonald, "Types of Greek Civic Architecture – The Prytaneion", *AJA* 52, 1948, 374 vd; G. Tosi, "Contributo allo studio dei pritaneei", *ArtAntMod* 33, 1966, 10-21, 151-172; R. E. Wycherley, *How the Greeks Built Cities* (1967)², 134-138; R. Merkelbach, "Der Kult der Hestia im Prytaneion der griechischen Städte", *ZPE* 37, 1980, 77-92; M. H. Hansen – T. Fischer-Hansen, "Monumental Political Architecture in Archaic and Classical Greek Poleis. Evidence and Historical Significance", içinde: D. Whitehead (derl.), *From Political Architecture to Stephanus*

Byzantium. Sources for the Ancient Greek Polis, Historia Einzelschriften 87 (1994), 31-34.

² F. Miltner, "XXI. Vorläufiger Bericht über die Ausgrabungen in Ephesos", *ÖJb* 43, 1956-58, Beiblatt 27-36; F. Miltner, "XXII. Vorläufiger Bericht über die Ausgrabungen in Ephesos", *ÖJb* 44, 1959, Beiblatt 289-312.

³ F. Eichler, "Die österreichischen Ausgrabungen in Ephesos im Jahre 1960", *AnzWien* 98, 1961, 65-69; F. Eichler, "Die österreichischen Ausgrabungen in Ephesos im Jahre 1961", *AnzWien* 99, 1962, 37-40; F. Eichler, "Die österreichischen Ausgrabungen in Ephesos im Jahre 1962", *AnzWien* 100, 1963, 45-46; F. Eichler, "Die österreichischen Ausgrabungen in Ephesos im Jahre 1963", *AnzWien* 101, 1964, 40-41; W. Alzinger, "Ephesos", *RE Suppl. XII* (1970) 1646-1648; W. Alzinger, "Das Regierungsviertel", *ÖJb* 50, 1972-75, Beiblatt 229-300; W. Alzinger, *Augusteische Architektur in Ephesos. Sonderschriften des Österreichischen Archäologischen Instituts* 16 (1974), 51-57.

sondaçla devam eden araştırmalar gibi, 90'lı yılların başında Selçuk'taki Efes Müzesi⁴ tarafından yapılan çalışmalarda da, yapının kullanım tarihi, görünümü, işlevi ve komşusu olan 'Ephesos Yönetim Mahallesi' ile olan ilişkisi gibi asal konular cevapsız kalmıştır. *Prytaneion* yazıtlarının D. Knibbe tarafından 1981⁵ yılında kapsamlı sunumu ile özellikle yapıda yer alan *Kureş*ler Kült Derneği hakkındaki bilgilerimiz oldukça genişlemişse de, mimari buluntu ve arkeolojik değerlendirmeler incelemelerin yeniden başladığı 2007 yılında halen daha yapılmamıřtı⁶.

Yapının şehir dokusu ve Ephesos'un idari merkezi içindeki istisnai öneminin yanı sıra, temel, topografik ve kronolojik konuların henüz daha açığa kavuşmadığı bir bölgede derinlemesine yeni bilgilerin elde edilebileceği görüşü, Ephesos *Prytaneion*'unda eski kazılardan ele geçen veriler de göz önüne alınarak, köklü mimari ve stratigrafik analizlerin öngörüldüğü yeni bir arařtırmanın⁷ gündeme gelmesine neden olmuştur.

1.2. Mimari Buluntu

Ephesos'teki 1170 m² büyüklüğünde, Augustus Dönemi'nde yapılmış *Prytaneion*, hatları açık ve belirgin olan ve ilk kez Geç Antik Dönem'de kompleks haline gelen bir plana sahiptir (Resim 5). Yapının güneyindeki ana giriş üzerinden 18,40 × 21,65 m büyüklüğündeki 14 sütunlu olarak tamamlanabilen *ion* düzenindeki *tripartitus* biçimindeki bir ön avluya ulaşılmaktadır. (Resim 3). Avlunun ortasında yapının ekseninden hafif kaymış, Traianus Dönemi'nden itibaren Büyük Artemis Heykeli'nin (Efes Müzesi Env. Nr. 718) kaidesi olarak işlev görmüş bir temel yer alır⁸.

⁴ M. Büyükkolancı – Ü. Yüğruk, "Prytaneion", içinde: P. Scherrer (derl.), *Ephesos. Der neue Führer. 100 Jahre österreichische Ausgrabungen 1895 – 1995* (1995), 88.
⁵ D. Knibbe, *Der Staatsmarkt. Die Inschriften des Prytaneions*. FiE 9.1.1 (1981).
⁶ A. Bammer tarafından yapının mimari buluntusu üzerine daha sonra sunulan bildiri modern mimari bir araştırmanın gereklerine uymamaktadır (A. Bammer, "Zur Dekonstruktion römischer Architektur. Studien zur Architektur im Nordbereich der sog. Oberen Agora von Ephesos", *Anatolia Antiqua* 16, 2008, 165-180); bunun için kapsamlı olarak bkz. M. Steskal, *Das Prytaneion in Ephesos*. FiE 9.4 (baskıda).
⁷ Prytaneion'da yapılan yeni araştırma sonuçları için bkz. M. Steskal, *Das Prytaneion in Ephesos*. FiE 9.4 (baskıda).
⁸ Prytaneion'daki Artemis-Ephesia heykelleri için bkz: F. Miltner, "Die neuen Artemisstatuen aus Ephesos", *Anatolia* 3, 1958, 21-34; W. Alzinger, *Die Stadt des siebenten Weltwunders. Die Wiederentdeckung von Ephesos* (1962) 224-226; RE Suppl. 12 (1970) 323-328 s. v. Ephesos: C. Numismatischer Teil (St. Karwiese); R. Fleischer, "Artemis von Ephesos und verwandte Kultstatuen aus Anatolien und Syrien", *EPRO* 35, 1973, 14 vd., 46-137; E. Heinzel, "Zum Kult der Artemis von Ephesos", *ÖJb* 50, 1972-75, 243-251; R. Fleischer, "Artemis Ephesia", içinde: A. Bammer – R. Fleischer – D. Knibbe (derl.), *Führer durch das Archäologische Museum in Selçuk-Ephesos* (1974) 18-21; R. Fleischer, "Artemis von Ephesos und verwandte Kultstatuen aus Anatolien und Syrien", içinde: S. Şahin – E. Schwertheim – J. Wagner (derl.), *Studien zur Religion und Kultur Kleinasiens. Festschrift F. K. Dörner*. EPRO 66.1, 1978, 324-358; E. Lessing – W. Oberleitner, *Ephesos. Weltstadt der Antike* (1978), 188, 239-241; G. Seiterle, "Artemis, die große Göttin von Ephesos. Eine neue Deutung der Vielbrüstigkeit eröffnet einen Zugang zum bisher unbekanntem Kult der Göttin", *AW* 10.3, 1979, 3-16; R. Fleischer, "Neues zu kleinasiatischen Kultstatuen", *AA* 1983, 81-93; R. Fleischer, "Artemis Ephesia", *LIMC* II.1 (1984) 755-763; L. R. LiDonnici, "The Images of Artemis Ephesia and Greco-Roman Worship. A Reconsideration", *HarvTheolR* 85, 1992, 389-415; D. Knibbe, "Die zweite Kaiserneokorie und der Wandel des Erscheinungsbildes der Artemis Ephesia: Die Via Sacra in der Bildersprache ihres Polos", içinde: D. Knibbe – H. Thür (derl.), "Via Sacra Ephesiaca II. Grabungen und Forschungen 1992 und 1993", *Berichte und Materialien des Österreichischen Archäologischen Institutes* 6 (1995) 96-99; A. Bammer – U. Muss, *Das Artemision*

Ön avlunun kuzeyinde yer alan yatay biçimdeki, 7,20 × 21,38 m büyüklüğünde, sütunları 60'lı yıllarda kısmen tekrar ayağa kaldırılmış *stoa*'nın (ön galeri) alçak olan *dor* düzenindeki cephesi, *Prytaneion*'un çekirdek yapısına açılır. Cephe, *in antis*'li

von Ephesos. *Das Weltwunder Ioniens in archaischer und klassischer Zeit* (1996) 71-78; W. Burkert, "Die Artemis der Epheser: Wirkungsmacht und Gestalt einer Großen Göttin", içinde: H. Friesinger – F. Krinzinger (derl.), *100 Jahre österreichische Forschungen in Ephesos. Akten des Symposiums Wien 1995*, DenkschrWien 260 (1999), 59-70; R. Fleischer, "Neues zum Kultbild der Artemis von Ephesos", içinde: H. Friesinger – F. Krinzinger (derl.), *100 Jahre österreichische Forschungen in Ephesos. Akten des Symposiums Wien 1995*, DenkschrWien 260 (1999), 605-609; U. Muss, "Zur Dialektik von Kultstatue und Statuetten im Artemision von Ephesos", içinde: H. Friesinger – F. Krinzinger (derl.), *100 Jahre österreichische Forschungen in Ephesos. Akten des Symposiums Wien 1995*, DenkschrWien 260 (1999), 597-603; L. Portefaix, "The Image of Artemis Ephesia – A Symbolic Configuration Related to her Mysteries?", içinde: H. Friesinger – F. Krinzinger (derl.), *100 Jahre österreichische Forschungen in Ephesos. Akten des Symposiums Wien 1995*, DenkschrWien 260 (1999), 611-617; St. Karwiese, "Artemis Ephesia »Sebasteia« :Ein Entzifferungsbeitrag", içinde: P. Scherrer – H. Tauber – H. Thür (derl.), *Steine und Wege. Festschrift für Dieter Knibbe zum 65. Geburtstag, Sonderschriften des Österreichischen Archäologischen Instituts* 32 (1999), 61-75; R. Fleischer, "Eine silberne Hand der Artemis von Ephesos im Archäologischen Museum der Universität Münster", *Boreas* 23-24, 2000-01, 191-194; S. P. Morris, "The Prehistoric Background of Artemis Ephesia: A Solution to the Enigma of her »Breasts«?", içinde: U. Muss (derl.), *Der Kosmos der Artemis von Ephesos*. SoSchrÖAI 37 (2001), 135-151; R. Fleischer, "Die Amazonen und das Asyl des Artemisions von Ephesos", *Jdl* 117, 2002, 208-215; S. Szidat, "Die »Buckel« der Artemis Ephesia. Zur Bedeutung des Motivs und seinen ikonographischen Vorläufern", *Jdl* 119, 2004, 83-129; R. Fleischer, "Die Kultstatue der Artemis von Ephesos und verwandte Götterbilder", içinde: W. Seipel (derl.), *Das Artemision von Ephesos. Heiliger Platz einer Göttin. Eine Ausstellung des Kunsthistorischen Museums Wien in Zusammenarbeit mit dem Archäologischen Museum Istanbul und dem Ephesos-Museum, Selçuk. Archäologisches Museum Istanbul, 22. Mai bis 22. September 2008* (2008), 25-41; M. Steskal, "Rituelle Bestattungen im Prytaneion von Ephesos? Zu den Fundumständen der Artemis Ephesia-Statuen", *ÖJb* 77, 2008, 363-373. Tip için ayrıca bk.: H. Thiersch, "Artemis Ephesia. Eine archäologische Untersuchung", *AbhGöttingen* 3.12 (1935).

genişletilmiş orta boyunduruğa sahip altı sütunu ve arkasındaki uzun dikdörtgen galerisi ile kuzeyindeki orta eksenden ayrılmış ve bütün girişleri ana eksenden kaymış olan mekân topluluğunu bölmekte ve çevrelemektedir.

Bu şekilde hem ön avlunun *ion* düzenindeki *peristyl*'i hem de *dor* düzenindeki ön galerisi, yapı bütünün kuzeyinde heterojen mekân programı ile dağılan bir aksalite meydana getirmektedir. Geleneksel olmayan bu plan şekli, bir taraftan sınırlı yerel topografik özellikler, diğer taraftan da gerekli mekân ihtiyacından ortaya çıkmıştır. Tüm yapıya hâkim *dor* düzenindeki cephe saçaklığında, saçaklığın üst kısmında, çatının ahşap kirişleri için oyuklar yer alır. Bu nedenle, saçaklık üzerinde 'tapınak cephe mimarisine' uyan bir *tympanon* ile bir alınlık bulunduğu şeklindeki önceki düşüncelerin⁹ aksine, yapı bir kırma çatı ile tamamlanmaktadır (Resim 6-7).

Böylece Ephesos *Prytaneion*'u bilinen diğer *Prytaneion*'lar arasındaki ender olma statüsünü kaybeder ve bir tapınağı taklit etmekten çıkar. Ön galerinin *dor* mimarisi, büyüklüğü ve indirgenmiş dekoru ile Hellenistik-Anadolu taş mimari geleneğinde olduğu kadar aynı oranda da Augustus Dönemi mimarisinin klasize geleneğini de sürdürmüştür.

Anadolu'da, diğer kentlerde olduğu gibi, Ephesos'te de *dor* düzeni son derece

⁹ Alınlık rekonstrüksiyonu için bkz. A. Bammer, "Architektur", *ÖJb* 50, 1972-75, Beiblatt 405; idem, "Zu ÖJb 50, 1972-1975 Beibl. 242 vdd. 249 vdd.", *ÖJb* 51, 1976-77, 57; idem, "Zur Dekonstruktion römischer Architektur. Studien zur Architektur im Nordbereich der sog. Oberen Agora von Ephesos", *Anatolia Antiqua* 16, 2008, 168 Res. 3 ve W. Alzinger, *Augusteische Architektur in Ephesos*. SoSchrÖAI 16 (1974), Lev. 34, 65a (W. John'a göre) tarafından önerilmiştir.

ender olarak görüldüğünden *Prytaneion*'un ağır görümlü cephe mimarisi şüphesiz ki özel bir yere sahiptir. Ephesos'te Flaviuslar Dönemi'nden itibaren *dor* düzeninde anıtsal yapılar inşa edilmemiştir. Sadece Grek ana karasına işaret etmekle kalmayıp aynı zamanda Grek geleneğine ait bu kurumun ne kadar eski olduğunu vurgulayan bu mimari geleneğin seçimi muhakkak ki bir rastlantı değildir.

Ön galeriden, mimari karakteristiğini; *kompozit* başlıklı olan, oda duvarına kadar ulaşan kısa bir saçaklıkla biten, sütun kaideleri üzerinde dört adet köşe, çift yarım sütunlar ve kuzey duvarındaki açık bir beşik tonozun oluşturduğu, 13,47 × 13,41 m büyüklüğündeki kuzeydoğuda yer alan Hestia Salonu'na (oda 1) geçilmektedir (Resim 4).

Sütun kaideleri arasında "L" biçiminde, iki basamaklı, Yapı Evresi 2'de duvarla örülmüş 100-120 kişilik oturma sıraları bulunur. Odanın ortasındaki kare biçimindeki temel üzerinde, resmi oturma sıraları için yiyeceklerin konulduğu mermer bir masa bulunurdu. Hestia Salonu'nun kuzeyinde Geç Antik-Erken Bizans Dönemi'ne ait, Yapı Evresi 3'de kapatılmış olan 13,41 × 3,94 m büyüklüğünde enlemesine bir oda yer almaktaydı (oda 2, 3, 4). Batıdaki oda 3 ve 4'de, Yapı Evresi 3'de bir su rezervuarı yapılmıştır. Hestia Salonu'nun batısında özgün hali 7,98 × 6,52 m (güneydeki, oda 6) ve 8,83 × 6,52 m (kuzeydeki, oda 5) boyutlarında olan iki oda yer alır.

Oda 5'in kuzey kısmı Geç Antik Dönem'de iki küçük oda bölümüne ayrılmıştır (oda 5a ve 5b). Güneyden kuzeye doğru birden yükselen arazi, farklı kullanım seviyelerini de gerekli kılmıştır. Kuzeydeki 2, 3 ve 4 numaralı odaların

kullanım seviyesi, komşu 5 ve 6 numaralı odalar ve Hestia Salonu'na göre kısmen 1,30 m daha yüksektedir ve bu odalara merdivenlerle ulaşılabilir.

1.3. Yapı Evreleri ve Kronoloji

Stratigrafik ve mimari buluntuların analizlerine göre, *Prytaneion*'da çok sayıda küçük onarım aktiviteleri ile beraber toplam üç büyük yapı evresi belirlenmiştir (Resim 5). Büyük bir kısmı yetersiz belgelenmiş 50'li ve 60'lı yıllardaki kazı çalışmaları ve stratigrafik kazılar için gerekli olan tahrip olmamış alanların az sayıda korunmuş olması, yapı faaliyetlerinin dönemlerinin belirlenmesini oldukça zorlaştırmıştır.

Yine de yapı bütünü kullanım tarihi pek çok alanda izlenebilmektedir¹⁰. Yapı Augustus Dönemi'nde, tam olarak "0" yılından bir önceki on yıl içinde (Yapı Evresi 1)¹¹, hiç bir yapılaşmanın olmadığı bir alanda inşa edilmiş olmalıdır. Ancak *Prytaneion*'un etrafında M.Ö. 3. yüzyılın ilerleyen dönemlerine tarihlenen teraslamalar da belgelenmiştir. Augustus Dönemi'ne ait bu yapı bütünü bulduğu alanda öncül bir *Prytaneion*

¹⁰ Kronolojik karşılaştırma için bkz. bu eserde, S. Ladstätter'in buluntu malzeme analizleri.

¹¹ Augustus Dönemi'ne, tam olarak, İsa'nın doğum tarihi civarına tarihlenmesi önceki çalışmalarda baştan beri tahmin edilmiştir: F. Miltner, "XXI. Vorläufiger Bericht über die Ausgrabungen in Ephesos", *ÖJh* 43, 1956-58, 33; F. Eichler, "Die österreichischen Ausgrabungen in Ephesos im Jahre 1961", *AnzWien* 99, 1962, 38-41; F. Eichler, "Die österreichischen Ausgrabungen in Ephesos im Jahre 1963", *AnzWien* 101, 1964, 40; RE Suppl. 12 (1970) 1646-1648 s. v. Ephesos: B. Archäologischer Teil (W. Alzinger); W. Alzinger, "Das Regierungsviertel", *ÖJh* 50, 1972-75, 241-249; W. Alzinger, *Augusteische Architektur in Ephesos*. Sonderschriften des Österreichischen Archäologischen Instituts 16 (1974), 51-57.

olduğu ise kanıtlanamamıştır¹²; dolayısıyla varlığı şart olarak görülen Augustus Dönemi öncesi Ephesos *Prytaneion*'unun yeri bilinmemektedir. Kabaca M.S. 1-2. yüzyıla tarihlenen yazıta (IvE 437)¹³ bağlı olarak yapılan paleografik çıkarımlara göre, ön avlunun *ion peristyli*, Yapı Evresi 1a'da kim olduğunu bilmediğimiz bir kişi tarafından onartılmış veya tamamen yeniden inşa ettirilmiştir. Bu yapıda Augustus Dönemi'ne ait Yapı Evresi 1'in konstrüksiyonu kopya edilmiştir. IvE 1024¹⁴ numaralı yazıta göre M.S. 104 yılından hemen sonra "Dionysodoros" adındaki bir *Prytan*, yapıda başka onarımlar yaptırmıştır. Ancak bu onarımlar kesin olarak takip edilememekte ve arkasından gelen M.S. 3. yüzyılın ikinci çeyreğine tarihlenen Yapı Evresi 2'den zor ayrır

edilmektedir¹⁵. Bu aktivitelerin hepsi yapının özünde önemli değişiklikler gerektiren büyük tahriplerin meydana geldiğini göstermektedir. Bunlardan en önemlileri Hestia Salonu'nda görülen duvarların onarımı gibi faaliyetler, ön galeride ek girişlerin yapılması, enlemesine oda 2-4 için yapılan yeni bir kapı ve bunun yapılmasıyla kuzey duvarının beşik tonozunun mermer bir kaplama arkasında kaybolması gibi onarım çalışmalarıdır. Kesin bir şekilde Yapı Evresi 2'ye addedilecek müdahaleler, Hestia Salonu'nda "L" biçimindeki duvarla örülmüş oturma sıraları, 'kalp' formlu sütunların tekrardan dikilmesi, ön galeride *polykrom* bir mozaik'in döşenmesinde kendini gösterir.

Yapı M.S. 4. yüzyıl ortasında olasılıkla 358 ve 368 yıllarındaki art arda meydana gelen depremler sonucundaki tahribattan dolayı terk edilmiş ve daha sonra eski haline bir daha dönmemiştir¹⁶.

¹² *Prytaneion*'un bir öncül yapısı olduğu görüşü için bkz. F. Eichler, "Die österreichischen Ausgrabungen in Ephesos im Jahre 1961", *AnzWien* 99, 1962, 38-41; St. G. Miller, *The Prytaneion. Its Function and Architectural Form* (1978), 98-109; H. Schwarzer, "Der sogenannte Bau H. Zum mutmaßlichen Prytaneion von Pergamon", *IstMitt* 54, 2004, 124.

¹³ J. Keil, *Die Agora. Inschriften*, bk: FiE 3 (1923) 155; J. Keil, "Kulte im Prytaneion von Ephesos", içinde: W. M. Calder – J. Keil (derl.), *Anatolian Studies Presented to William Hepburn Buckler* (1939), 123; F. Miltner, "XXI. Vorläufiger Bericht über die Ausgrabungen in Ephesos", *ÖJb* 43, 1956-58, 39 dp. 41; F. Miltner, "XXII. Vorläufiger Bericht über die Ausgrabungen in Ephesos", *ÖJb* 44, 1959, 295 vd; F. Eichler, "Die österreichischen Ausgrabungen in Ephesos im Jahre 1964", *AnzWien* 102, 1965, 106; RE Suppl. 12 (1970) 1646-1648 s. v. Ephesos: B. Archäologischer Teil (W. Alzinger); St. G. Miller, *The Prytaneion. Its Function and Architectural Form* (1978), 107 vd.; H. Engelmann, "Die Bauinschriften des Prytaneions von Ephesos", içinde *Lebendige Altertumswissenschaft. Festschrift Herrmann Vetters* (1985), 155-157.

¹⁴ Bunun için bkz. D. Knibbe, *Der Staatsmarkt. Die Inschriften des Prytaneions*. FiE 9.1.1 (1981), 165 vd; H. Engelmann, "Die Bauinschriften des Prytaneions von Ephesos", içinde *Lebendige Altertumswissenschaft. Festschrift Herrmann Vetters* (1985), 156 vd. Karşılaştırma için bkz. H. Halfmann, *Städtebau und Bauherren im römischen Kleinasien. Ein Vergleich zwischen Pergamon und Ephesos*. *IstMitt Beih.* 43 (2001), 63.

¹⁵ Bu yapı evresinin M.S. 3. yüzyılın 2. çeyreğine tarihlendirilmesi *Prytaneion*'da yapılan ilk kazı ön raporlarında ileri sürülmüştür, bkz. F. Miltner, "XXI. Vorläufiger Bericht über die Ausgrabungen in Ephesos", *ÖJb* 43, 1956-58, 33 vd. Bu tarihlleme biraz değiştirilerek ve genişletilerek (M.S. 3. yüzyılın 1. yarısı) Miltner ve Eichler tarafından tekrar belirlenmiştir (F. Miltner, XXII. Vorläufiger Bericht über die Ausgrabungen in Ephesos, *ÖJb* 44, 1959, 297 vd; F. Eichler, "Die Österreichischen Ausgrabungen in Ephesos im Jahre 1961", *AnzWien* 99, 1962, 38-41). W. Alzinger bu yapı evresini daha geç bir zamana M.S. 3-4.yüzyıl'a tarihler (RE Suppl. 12 (1970) 1646-1648 s. v. Ephesos: B. Archäologischer Teil (W. Alzinger); W. Alzinger, "Das Regierungsviertel", *ÖJb* 50, 1972-75, 241-249; W. Alzinger, *Augusteische Architektur in Ephesos. Sonderschriften des Österreichischen Archäologischen Instituts* 16 (1974), 51-57).

¹⁶ Karşılaştırma için bkz. St. Karwiese, *Groß ist die Artemis von Ephesos. Die Geschichte einer der großen Städte der Antike* (1995), 131 vd; P. Scherrer, "The City of Ephesos from the Roman Period to Late Antiquity, bk: H. Koester (ed.), *Ephesos. Metropolis of Asia. An Interdisciplinary Approach to Its Archaeology, Religion and Culture*", *Harvard Theological Studies* 41,

Dağınık bir şekilde de olsa Constantius tarafından Pagan kültlerine karşı konulan ilk yasaklar, özellikle Pagan tapınaklarının kapatılmasına yönelik 354 ve 356¹⁷ yıllarındaki kararlar, *Prytaneion* kurumunun tahmin edilen deprem tahribatı sonucunda doğal bir şekilde terk edildiğini gösterir. Yapının Hıristiyanlarca bilinçli bir şekilde tahrip edildiği kanıtlanamaz, buna yönelik yapılan tahminler sadece varsayımsal olarak görülebilir. Bir kurum olarak doruk noktasını M.S. 4. yüzyılda çoktan arkasında bırakmış *Prytaneion*'un tarihinin son noktasını muhakkak ki Theodosius I tarafından M.S. 391/392¹⁸'de Pagan kültürünün uygulanması yasağı belirlemiştir. En geç bu imparatorluk yasağı ile *Prytaneion* kült işlevini yitirmiş ve Hestia Ocağı'ndaki "kutsal ateş" söndürülmüştür.

Politik önemini ise çok daha önce yitirmiştir. Aynı kaderi daha sonraları halk meclisi (δημος) ve konsey (βουλή) gibi Ephesos'te 4. yüzyıla kadar varlıklarının sürdüğü kanıtlanan ancak Traianus Dönemi'nden itibaren giderek etkileri azalan diğer politik kurumlar da paylaşmışlardır. Yapının terk edilmesinden hemen sonra, önceleri yavaş ancak aralıksız bir biçimde uzun bir vadeye yayılan yapı malzemesinin sökülmesine de başlanmıştır. Kalıntıların yapı malzemesinin yoğun olarak çalınması, ilk olarak 6. yüzyılın ilk yarısında *Kureller Caddesi*'nin yapımı ve Scholastikia Hamamı'nın onarımında, *Prytaneion*'a ait pek çok yapı elemanın devşirme olarak kullanılmasında izlenebilir¹⁹.

5-6. yüzyıldan itibaren Devlet *Agora*'sının kuzeyindeki alan basit evlerin bulunduğu olasılıkla 'Zanaatkârlar mahallesi' olarak kullanılmaya devam etmiştir (Yapı Evresi 3). Bu dönem *Prytaneion*'daki Bizans üst yapılaşması ile ve özellikle de oda 3 ve 4'teki 7. yüzyılın ortasına kadar kullanılan su rezervuarının (Yapı Evresi 3a) yapılması ile gözlenebilmektedir. Alandaki son bir hareket ise 8. yüzyılın son çeyreğinde görülür.

1.4. İşlev Analizi

Ephesos *Prytaneion*'unda böylesi bir kuruma ait olan değişik ana işlevleri kanıtlamak mümkündür. Bunlar arasında, Hestia Ocağı'nın bünyesinde bulunması, *Prytan*'ların resmi mekânı olması ve saygın vatandaşlara devlet bütçesinden karşılanan şeref yemeklerinin düzenlenmesi yer alır. Tüm bu fonksiyonlar Ephesos'in bu gösterişli binasında bir arada bulunmaktadır. Yapının *Prytaneion* olarak yorumlanması, yapının kent planı içerisindeki konumu, kentin politik merkezi olan Devlet *Agora*'sı içerisinde yer

(Unpublished PhD thesis Wien 2009), 164-167, 207 vd; H. Thür, "Die Ergebnisse der Arbeiten an der innerstädtischen Via Sacra im Embolosbereich", içinde: D. Knibbe – H. Thür, *Via Sacra Ephesiaca II. Grabungen und Forschungen 1992 und 1993*. Berichte und Materialien des Österreichischen Archäologischen Institutes 6 (1995), 85-90; H. Thür, "Die spätantike Bauphase der Kuretenstraße", içinde: R. Pillinger – O. Kresten – F. Krinzinger – E. Russo (derl.), *Epheso paleocristiana e bizantina – Frühchristliches und byzantinisches Ephesos*. DenkschrWien 282 (1999), 115-117; H. Thür – W. Pietsch, "Prozessionsstraße (Via Sacra)im Bereich Kuretenstraße/Heroa/Hadrianstor", *ÖJb* 66, 1997, 6-12; H. Thür, "Das spätantike Ephesos. Aspekte zur Frage der Christianisierung des Stadtbildes", içinde: G. Brands – H. G. Severin (derl.), *Die spätantike Stadt und ihre Christianisierung. Symposium vom 14. bis 16. Februar 2000 in Halle/Saale* (2003), 264, dp. 36.

1995, 19; D. Knibbe, *Der Staatsmarkt. Die Inschriften des Prytaneions*. FiE 9.1.1 (1981), 197.

¹⁷ Cod. Theod. 16, 10, 4.

¹⁸ Cod. Theod. 16, 10, 10 vd.

¹⁹ Bunu için bkz. A. Waldner, *Keramische Evidenzen zur Baugeschichte des unteren Embolos von Ephesos*

alması ve *Bouleuterion*'a olan yakınlığı ile desteklenir.

Prytaneion'un her bir odasının işlev analizi, yapının bu ana fonksiyonunun yanı sıra diğer pek çok görevi de üstlendiğini göstermektedir. Kullanımın değişik biçimleri epigrafik olarak aktarıldığı gibi, anıtın belli mimari elemanlarından veya mimari yapısından da izlenebilmektedir. Şehrin yaşamını sembolize eden²⁰ 'sonsuz ateş'in yandığı Hestia Ocağı özgün halinde enlemesine oda 2-4'de yer almaktaydı. Bu enlemesine oda, giriş pozisyonunun beşik tonoz ile mimari olarak vurgulanması ve aynı zamanda yapı içerisindeki merkezi olmayan konumundan yola çıkılarak, Hestia'nın *cella*'sı olarak yorumlanmaktadır²¹. Devlet ateşi, *κοινή ἐστία*, bu bağlamda aile yaşamının merkezi olan 'ev ocağı'nı simgelemektedir. Tüm şehir devleti, yani *polis*, bu ocak yerinde basit bir ailenin yansıması olarak bir araya gelmekteydi. Böylece *polis*'in resmi misafirleri, şehirdeki tüm evlerin temsilcisi olarak öne çıkan tek bir yapı içerisinde ağırlandırmaktaydılar. Ateş ile yapıdaki pek çok yazıtta²² sonsuzlaştırılan, *Kurel*'er *Synedrion*'u ilgilendirirdi. Bunlar *Prytaneion*'da düzenli olarak yapılan ve genelde komplike olan kült işlerinde *Prytan*'ların kurban asistanları olarak da görev almaktaydılar. En azından M.S. 3. yüzyılın başına kadar takip edilen bu *kollegium*, her yıl yapılan 'Ortygia Kült Törenleri'nin hazırlanması ile de görevliydi. Bu kült törenleri, Artemis ile Apollon'un doğumlarını canlandırmakta ve

Ephesos'teki kültüsel yıllık akış içerisinde sabit bir nokta oluşturmaktaydı²³. Bu *Synedrion* her ne kadar kesin olarak kanıtlanamasa da, oda 5 ve 6'da yer almış olmalıdır. Bu her iki odada, daha sonra *Bouleuterion*'a taşınan devlet arşivi, *ἱερὸν ἀντιγραφεῖον* da bulunmaktaydı. Hestia Salonu her şeyden önce önde gelen ve ödüllendirilecek vatandaşlar ve yabancılar için devlet tarafından karşılanan şeref yemekleri için kullanılmıştır. Burada şehrin resmi misafirleri karşılanmakta ve ağırlandırmaktaydı. Aynı zamanda *Prytan*'lar da burada yemek yerlerdi. Hestia Boulaia kültürünün yanı sıra, *Prytaneion*'un bünyesinde pek çok başka kült de yer alırdı²⁴. Epigrafik olarak bu kültürden Demeter Karpophoros ve kızı Kore, Sosipolis, Apollon Klarios, Apollon Manteios, Theos Kinnaios, Tykhe ve kişiselleştirilmiş 'kutsal ateş' aktarılmıştır.

Bu durum yapının özellikle M.S. 2. yüzyılın başından itibaren yeni kültürlerin katılımı ile kuvvetlenen kültüsel ve dini anlamını kanıtlamaktadır. Kültüsel önemin artması, gitgide *Prytaneion* kurumunun politik anlamının azalması ile doğru orantılıdır.

Hangi odalarda hangi tanrılara tapınıldığı tam olarak bilinmemektedir. Ancak her biri için kendilerine ait *vesōç* ve *θαλαμίσ*'in varlığı aktarılmış olan Demeter Karpophoros ve Apollon Manteios için Hestias Salonu'nun yan odalarının ayrıldığına dair pek çok işaret bulunmaktadır (oda 5 ve 6). Kişiselleştirilmiş 'Kutsal Ateş' enlemesine

²⁰ Paus. 5, 15, 9.

²¹ W. Alzinger, *Augusteische Architektur in Ephesos*. Sonderschriften des Österreichischen Archäologischen Instituts 16 (1974), 54; W. Alzinger, "Das Regierungsviertel", *ÖJb* 50, 1972-75, 241-249.

²² Karşılaştırma için bkz. D. Knibbe, *Der Staatsmarkt. Die Inschriften des Prytaneions*. FiE 9.1.1 (1981), 76, 92.

²³ Karşılaştırma için bkz. Strab. 14, 1, 20; D. Knibbe, *Der Staatsmarkt. Die Inschriften des Prytaneions*. FiE 9.1.1 (1981), 70-73.

²⁴ Karşılaştırma için bkz. D. Knibbe, *Der Staatsmarkt. Die Inschriften des Prytaneions*. FiE 9.1.1 (1981), 101-105.

oda 2-4'te, Hestia'nın kutsal mekânında yer almaktaydı. Hestia Boulaia'nın ana kültünün ve sözü edilen ikincil kültlerin yanı sıra, Ephesos *Prytaneion*'u Artemision'un bir şubesi olarak kendini göstermekte, bununla yapıda Artemis Ephesia'nın öneminin ve varlığının üstünlüğü vurgulanmaktadır²⁵. *Prytaneion*'da Artemis Ephesia'nın yeri, Hestia Boulaia ile pratikte aynı değerdedir. Asıl vatani kent dışında bulunan Artemis Ephesia'nın²⁶ koruna gelmiş, olasılıkla ön avlu ve ön galeride duran dört adet heykeli, Artemis'in kent içindeki iktidar talebinin bir göstergesidir. *Prytaneion* aynı zamanda gösteriş ve kişisel teşhirler için de kullanılan bir yerdir. Ön avlu ve ön galeriye konulmuş olan onur heykelleri ve onur kaideleri bunun bir kanıtıdır. Yanındaki *temenos* ve *Basilika Stoa*'da, Augustus Dönemi'nde 'İmparator kültü' için bir şehir içi merkezi oluşmuştur. *Prytaneion*'da da ikincil bir fonksiyon olarak imparator evine tapınıldığı kanıtlanmıştır. Livia, M.S. 20 civarında Demeter Karpophoros'un kişiselleştirilmesiyle *Prytaneion*'a girmiştir (IvE 4337)²⁷.

Yazıtlarda, imparatora sadakatlerinin dile getirilişinde φιλοσέβαστοι olarak adlandırılan *Kurefler*, İmparator kültü ile doğrudan bağlantı içinde olmuş olmalıydılar.

Anadolu'da Ephesos'in dışında sadece Menderes Magnesia'sındaki²⁸, Miletos'teki²⁹ ve Priene'deki³⁰ yapılar, büyük bir kesinlikle *Prytaneion* olarak tanımlanabilir. Aigai³¹, Herakleia Latmos³², Kolophon³³ ve Pergamon³⁴'daki *Prytaneion* olarak

²⁵ Karşılaştırma için bkz. D. Knibbe – G. Langmann, *Via Sacra Ephesiaca I. Berichte und Materialien des Österreichischen Archäologischen Institutes* 3 (1993), 11, 21; D. Knibbe, *Ephesus. Geschichte einer bedeutenden antiken Stadt und Portrait einer modernen Großgrabung im 102. Jahr der Wiederkehr des Beginnes österreichischer Forschungen (1895–1997)* (1998), 113.

²⁶ Bahsi geçen Büyük Artemis'den başka Güzel Artemis (Efes Müzesi Env. Nr. 718) ve Küçük Artemis'in iki örneği (Efes Müzesi Env. Nr. 717 ve 231/56) bulunmaktadır.

²⁷ Karşılaştırma için bkz. P. Scherrer, "Anmerkungen zum städtischen und provinziellen Kaiserkult: Paradigma Ephesos – Entwicklungslinien von Augustus bis Hadrian", içinde: H. Thür (ed.), "... und verschönerte die Stadt ..." *KAI KOΣMHΣANTA THN ΠIOAIN. Ein ephesischer Priester des Kaiserkultes in seinem Umfeld. Sonderschriften des Österreichischen Archäologischen Instituts* 27 (1997), 93-100.

²⁸ C. Humann, *Magnesia am Maeander. Bericht über die Ergebnisse der Ausgrabungen der Jahre 1891–1893* (1904) 112, 137 vd, Res. 115; St. G. Miller, *The Prytaneion. Its Function and Architectural Form* (1978), 112-115; O. Bingöl, *Magnesia am Mäander. Magnesia ad Maeandrum* (2007), 104 vd; M. Trümper, *Graeco-Roman Slave Markets – Fact or Fiction?* (baskıda).

²⁹ A. Herda, "Apollon Delphinios, das Prytaneion und die Agora von Milet. Neue Forschungen", *AA* 2005, 243-294.

³⁰ St. G. Miller, *The Prytaneion. Its Function and Architectural Form* (1978), 117-127; Th. Wiegand – H. Schrader, *Priene. Ergebnisse der Ausgrabungen und Untersuchungen in den Jahren 1895–1898* (1904), 231-234; M. Schede, *Die Ruinen von Priene* (1964)², 63-67; F. Rumscheid, *Priene. Führer durch das "Pompeji Kleinasien"* (1998), 46-59; G. Kleiner, "Priene", içinde: *RE Suppl. IX* (1962), 1202-1205; K. Ferla, "Priene", *Hellenic Studies* 5 (2005)², 82-85; W. Raack, "2006 Yılı Çalışmaları", *KST* 29, 2008, 342, Res. 9-10.

³¹ E. Doğer ve diğ., "Aigai 2004–2006 yılı kazıları", *KST* 29, 2008, 214-218.

³² K. Wulzinger, "Das Rathaus von Herakleia am Latmos", içinde: F. Krischen, *Antike Rathäuser* (1941), 25.

³³ L. B. Holland, "Colophon", *Hesperia* 13, 1944, 103-107; St. G. Miller, *The Prytaneion. Its Function and Architectural Form* (1978), 109-112.

³⁴ "Z" Yapısı ile ilgili olarak bkz: W. Dörpfeld, "Die Arbeiten zu Pergamon 1910–1911", *AM* 37, 1912, 270; W. Radt, *Pergamon. Geschichte und Bauten einer antiken Metropole* (1999), 109; D. Salzmann, "Mosaiken und Pavimente in Pergamon. Vorbericht der Kampagnen 1989 und 1990", *AA* 1991, 451 vd; St. G. Miller, *The Prytaneion. Its Function and Architectural Form* (1978), 233 vd.; M. Bachmann, "Bau Z in Pergamon-Analyse einer Langfristnutzung", içinde: S. Ladstätter – V. Scheibelreiter (derl.), *Städtisches Wohnen im östlichen Mittelmeerraum. 4. Jb. v. Cbr.- 1. Jb. n. Cbr.* Akten des internationalen Kolloquiums vom 24.–27. Oktober 2007 an der Österreichischen Akademie der Wissenschaften. (baskıda); H. Schwarzer, "Der

adlandırılan diğer yapılarda, *Prytaneion* yapısının belli karakteristik özellikleri bulunmamakta, aynı şekilde araştırmaların şu anki durumu bir karara varılması için yeterli değildir³⁵.

Anadolu dışında da gerçekten *Prytaneion* olarak teşhis edilebilen çok az sayıda yapı bulunmaktadır. Bunlardan bu bağlamda değinilmesi gereken Delos³⁶, Lato³⁷, Olympia³⁸, Dodona³⁹,

Kassope⁴⁰'deki yapı kompleksleri ve *Prytaneion*'un bir parçası olarak Atina *Agora*'sının *Tholos*'udur.⁴¹. Antik ve

sogenannte Bau H. Zum mutmaßlichen Prytaneion von Pergamon", *IstMitt* 54, 2004, 178-180. "H" Yapısı ile ilgili olarak bkz: H. Schwarzer, "Der sogenannte Bau H. Zum mutmaßlichen Prytaneion von Pergamon", *IstMitt* 54, 2004, 173-182; H. Schwarzer, *Die Stadtgrabung. Das Gebäude mit dem Podiensaal in der Stadtgrabung von Pergamon*. AvP 15. 4 (2008), 116-118.

³⁵ Karşılaştırma için bkz. M. Steskal, *Das Prytaneion in Ephesos*. FiE 9.4 (baskıda).

³⁶ St. G. Miller, *The Prytaneion. Its Function and Architectural Form* (1978), 67-78 eski lit. ile.; Ph. Bruneau – J. Ducat, *Guide de Délos, École Française d'Athènes. Sites et monuments 1*.(1983)³, 135-137; H. Lauter, *Die Architektur des Hellenismus* (1986), 130, Res. 37; R. Étienne, "Le Prytanée de Délos", *REA* 99, 1997, 305-324; D. Williams, "Captain Donnelly's Altar and The Delian Prytaneion", *RA* 2004, 51-68.

³⁷ St. G. Miller, *The Prytaneion. Its Function and Architectural Form* (1978), 78-86 eski lit. ile.; J. Tréheux, "Les Cosmes à Lato", içinde: *Aux origines de l'hellénisme: La Crète et la Grèce. Hommage à Henri van Effenterre* (1984), 335-337.

³⁸ H. Kyrieleis, "Die Untersuchungen zur Frühzeit Olympias im Bereich des Prytaneion. 1986-87 und 1990-91", içinde: H. Kyrieleis (derl.), *1982 bis 1999. OBer* 12 (2003), 66-154; Ch. Schauer, "Fundgruppen archaischer und klassischer Zeit aus dem Bereich des Prytaneion", içinde: H. Kyrieleis (derl.), *1982 bis 1999. OBer* 12 (2003), 155-205; St. G. Miller, *The Prytaneion. Its Function and Architectural Form* (1978), 86-91.

³⁹ S. Dakares, "Ἀνασκαφή στὸ ἱερό τῆς Δωδώνης", *Prakt* 137, 1981, 67-71; S. Dakares, "Ἀνασκαφή Δωδώνης", *Prakt* 138, 1982, 85-88; S. I. Dakares, "Ἀνασκαφή στὸ ἱερό τῆς Δωδώνης", *Prakt* 139, 1983, 78-80; S. I. Dakares, "Ἀνασκαφή Δωδώνης", *Prakt* 140, 1985, 39-44; S. I. Dakares, "Ἀνασκαφή Δωδώνης", *Prakt* 142, 1987, 118-122; S. I. Dakares, "Ἀνασκαφή τοῦ πρυτανείου Δωδώνης", *Prakt* 144, 1989, 176-184; S. Dakares, "Ἀνασκαφή Δωδώνης", *Prakt* 145, 1990, 168 vd; S. I. Dakares, "Ἀνασκαφή τοῦ πρυτανείου Δωδώνης", *Prakt* 147, 1992, 155-159; S. Dakares – C. Soule – A. Vlachopoulou, "Ἀνασκαφή τοῦ πρυτανείου τῆς Δωδώνης", *Prakt* 151, 1996, 215-228; C. Soule –

A. Vlachopoulou – K. Gravane, "Ἀνασκαφή Δωδώνης", *Prakt* 152, 1997, 155-163; C. Soule – A. Vlachopoulou – K. Gravane, "Ἀνασκαφή Δωδώνης", *Prakt* 153, 1998, 143-151; S. Dakaris – C. Tzouvara-Souli – A. Vlachopoulou-Oikonomou – K. Gravani-Katsiki, "The Prytaneion of Dodona", içinde: P. Cabanes (derl.), *L'Illyrie méridionale et l'Épire dans l'antiquité*. 3. Actes du IIIe Colloque international de Chantilly. 16-19 octobre 1996 (1999), 149-159; C. Soule – A. Vlachopoulou – K. Gravane, "Ἀνασκαφή Δωδώνης", *Prakt* 154, 1999, 147-154; C. Soule – A. Vlachopoulou – K. Gravane, "Ἀνασκαφή Δωδώνης", *Prakt* 155, 2000, 145-150; M. Dieterle, "Dodona. Religionsgeschichtliche und historische Untersuchungen zur Entstehung und Entwicklung des Zeus-Heiligtums", *Spudasmata* 116, 2007, 139-141, 162-164.

⁴⁰ M. H. Hansen – T. Fischer-Hansen, "Monumental Political Architecture in Archaic and Classical Greek Poleis. Evidence and Historical Significance", D. Whitehead (ed.), içinde: *From Political Architecture to Stephanus Byzantius. Sources for the Ancient Greek Polis*, *Historia Einzelschriften* 87 (1994), 1994, 35 vd.; W. Hoepfner – E.L. Schwandner, *Haus und Stadt im klassischen Griechenland, Wohnen in der klassischen Polis I* (1994)², 137-139.

⁴¹ Atina *Agora*'sı *Tholos*'u ve özellikle Atina *Prytaneion*'unun lokalize edilmesi ile ilgili tartışma için bkz. St. G. Miller, *The Prytaneion. Its Function and Architectural Form* (1978), 54-66 eski lit.ile; P. Schmitt-Pantel, "Les repas au prytanée et à la tholos dans l'Athènes classique. Sésis, trophè, misthos. Réflexions sur le mode de nourriture démocratique", *AnnAStorAnt* 2, 1980, 55-68; A. S. Henry, "Invitations to the Prytaneion at Athens", *Antichthon* 15, 1981, 100-110; M. J. Osborne, "Entertainment in the Prytaneion at Athens", *ZPE* 41, 1981, 153-170; G. S. Dontas, "The True Aglaurion", *Hesperia* 52, 1983, 48-63; F. Cooper – S. Morris, "Dining in Round Buildings", içinde: O. Murray (derl.), *Symptica. A Symposium on the Symposion* (1990), 75-79; P. Schmitt-Pantel, "La cité au banquet. Histoire des repas publics dans les cités grecques", *CEFR* 157 (1992) 145-227; K. W. Welwei, *Athen. Vom neolithischen Siedlungsplatz zur archaischen Großpolis* (1992), 216; W. Hoepfner, "Die Epoche der Griechen", içinde: W. Hoepfner (derl.), *Geschichte des Wohnens. Band 1. 5000 v. Chr. – 500 n. Chr. Vorgeschichte. Frühgeschichte. Antike* (1999), 228 vd; H. Knell, *Athen im 4. Jahrhundert v. Chr. – eine Stadt verändert ihr Gesicht*. Archäologisch - kulturgeschichtliche Betrachtungen (2000), 67-70; J. M. Camp, *The Archaeology of Athens* (2001), 27, 147; M. Rausch, "Isonomia in Athen. Veränderungen des

epigrafik kaynaklarda adı geçen sayısız *Prytaneion* yapısına karşın, varlığı gerçekten kanıtlanabilen yapıların sayısının azlığı, genelde bu yapıların mimari olarak göze çarpmaması ile açıklanabilir. Çoğu anıtsal değildir ve mimari donanımları özensizdir⁴².

Ayrıca yapının kesin olarak teşhisi, ortak yapısal tipolojik özelliklerinin olmaması yüzünden de zorlaşmaktadır. Teşhisi kesin olan yapıların planları birbirlerinden oldukça farklıdır. Ortak olan, *agora*'nın yakınında olmaları, pek çoğunun *bouleuterion*'a doğrudan komşu olmaları gibi şehir içindeki konumlarıdır. Bütün *prytaneion*'larda, özellikle de daha iyi bilinen Anadolu'daki yapı komplekslerinde mekân dağılımı her birinde farklıdır. Örneğin Ephesos'te *Prytan*'ların toplandıkları ama aynı zamanda resmi oturma sıralarının yer aldığı ayrı bir oda bulunurken, Priene'de bu fonksiyon, *peristyl*'in avlusu veya galerileri tarafından veya hemen yanındaki 'Kutsal Galeri' veya *bouleuterion* tarafından üstlenilmiştir. Magnesia'daki plan, toplantı ve yemek

salonunun nerede olduğuna dair pek çok olasılık sunmaktadır. *Peristyl*'in yanı sıra yapının kuzeyindeki *eksedra* ve *eksedra*'nın batısındaki *kline* odası olarak da yorumlanan oda bu olasılıklar arasında sayılabilir. Miletos'te Delphinion'un güney holü hem toplantı hem de yemek salonu olarak görev yapmıştır. Bir *prytaneion* binasının ikinci önemli karakteristiği olan devlet ocağı ile Hestia kültürünün bünyesinde barındırması ise arkeolojik veya epigrafik olarak hem Magnesia'da hem de Priene ve Ephesos'te kanıtlanmıştır. *Prytaneion*'lardaki ana salonu veya ocak yerini çevreleyen diğer odaların plan tipolojileri pek karakteristik değildir.

Bir *prytaneion*'un işlevselliği sözü edilen asal ödevlerin yanı sıra kült personeli için odalar ve kült etkinliklerinde gereken eşyaların depolanması için ve eğer arşiv *prytaneion*'ların içindeyse de bunun için ayrıca yer gerekmektedir. Hem Ephesos'te hem Priene'de hem Miletos'te ve Magnesia'da bu asal ve ikincil fonksiyonlar için yeterince yer bulunmaktaydı. Mutfaklar ise Atina *Agora*'sının *Tholos*'unda, Olympia veya Kassope'nin *Prytaneion*'larından farklı olarak, hiçbir Anadolu *Prytaneion*'unda bulunamamıştır. Bu nedenle yemekler olasılıkla özel işletmelere ısmarlanarak getirilmiştir. Ephesos, Miletos, Priene ve Magnesia örneklerinde görüldüğü gibi, şeref anıtlarının gösterişli bir ambiyans içinde yer aldığı odalar da *prytaneion*'ların karakteristiği olarak sayılabilir.

Fonksiyonel belli özelliklerin bir araya gelmesine ve kent planı içerisinde aldıkları benzer konumlarına karşın, yapıların planları o kadar farklıdır ki, mimari olarak bir *prytaneion* tipinden söz etmek mümkün değildir. Temel ve üst yapı planları Ephesos ve Magnesia'da olduğu gibi

öffentlichen Lebens vom Sturz der Tyrannis bis zur zweiten Perserabwehr", *Europäische Hochschulschriften* III. 821, 1999, 326 vd; H. R. Goette – J. Hammerstaedt, *Das antike Athen. Ein literarischer Stadtführer* (2004), 94-96; G. C. R. Schmalz, "The Athenian Prytaneion Discovered?", *Hesperia* 75, 2006, 33-81; J. Losehand, *Häuser für die Herrscher Roms und Athens? Überlegungen zu Funktion und Bedeutung von Gebäude F auf der Athener Agora und der Regia auf dem Forum Romanum*. *Antiquitates* 42 (2007); J. McK. Camp II, "Einführung in die Geschichte der Agora von Athen", içinde: J. McK. Camp II – C. A. Mauzy (derl.), *Die Agora von Athen. Neue Perspektiven für eine archäologische Stätte* (2009), 19.

⁴² Karşılaştırma için bkz. W. A. McDonald, "Types of Greek Civic Architecture – The Prytaneion", *AJA* 52, 1948, 374; M. H. Hansen – T. Fischer-Hansen, "Monumental Political Architecture in Archaic and Classical Greek Poleis. Evidence and Historical Significance", D. Whitehead (ed.), içinde: *From Political Architecture to Stephanus Byzantius. Sources for the Ancient Greek Polis*, *Historia Einzelschriften* 87 (1994), 36.

gösterişli umumi yapı mimarisi ile Priene, Kassope, Dodona, Lato veya Delos’da olduğu gibi özel *peristyl* evler arasında değişmektedir. Buna ek olarak Atina *Agora’sı Tholos’unda* görüldüğü gibi özel formlar da mevcuttur.

Bugünkü araştırmalara bağlı olarak belli bir *prytaneion* yapı tipi belirlemek mümkün değildir.

Ephesos *Prytaneion*’unun tekrardan araştırılma çalışmaları, Ephesos kenti araştırma tarihinde arzulan bir konuyu ele alarak ve Ephesos’ın Augustus Dönemi’nden M.S. 4. yüzyıla kadar ve hatta bir sonraki kullanımıyla M.S. 8. yüzyıla kadar izlenebilen, şehrin idari merkezi içerisindeki en önemli yapılardan birine yoğunlaşmıştır. *Prytaneion* bundan sonraki yüzyıllarda unutulmuşsa da, 20. yüzyılın ikinci yarısında tekrardan ortaya çıkartılışı, bugün ziyaretçilerin ilgisini çeken bir nokta haline gelmesine neden olmuş ve antik kalıntılara yapılan turlarda ilk “ziyaretçi miknatsı” olma özelliğini, bir anlamda o zamanlardaki önemini tekrar kazanmıştır.

Dr. Martin Steskal
Österreichisches Archäologisches Institut
Franz Klein-Gasse 1
A-1190 Wien
e-mail: martin.steskal@oeai.at

2. Buluntuların Analizi

2.1. Ön açıklama

Burada sunulan değerlendirme 30 ayrı stratigrafik üniteye dağılmış, 19.106 tanımlanmış seramik parçası temel alınarak yapılmıştır (Resim 8). Parçalar statiksel olarak ele alınmış, kabaca sınıflandırılmış, türlere ve eğer mümkünse mal gruplarına ayrılmıştır. Buluntu analizleri temel

alınarak pek çok katman birleştirilmiş ve üç büyük yapı evresi, bir ön kullanım ile bir de kullanım sonrası evre belirlenmiştir. Bunun dışında her bir tabaka kendine ait yapı faaliyetini yansıtır.

2007-2008 kazılarındaki seramik buluntularının kontekste bağlı analizleri malzemenin büyük bir bölümünün, binanın yapıldığı zamana, dolayısıyla yapım dönemi tabakalarına ait olduğunu göstermiştir.

Yapı Evresi 1 için 13.303 parçadan oluşan oldukça büyük bir kompleks söz konusuysen, Yapı evresi 2, 136, Yapı evresi 3 ise 208 parçayla oldukça zayıf buluntu vermektedir (Resim 9). 686 parça ile belirgin bir artış, tekrar Geç Antik Dönem’in sonlarına doğru görülür. Niteliksel olarak değerlendirilebilecek diğer bir dağılım (1.455) ise yapının inşasından önceye ait Hellenistik teraslama faaliyetleri sunmaktadır.

Seramik malzemenin kronolojik oluşumu, toplam *sigillata* dağılımında da kendini etkili bir şekilde tekrar gösterir (Resim 10). Bu dağılımda da Doğu *Sigillata’sı* A (DSA) ve Doğu *Sigillata’sı* B (DSB) ile M.Ö. 1 - M.S. 1. yüzyıl ait üretimler ağırlıktadır. DSB malzemesi içinde Flaviuslar Dönemi’nden itibaren görülen ve Ephesos seramik pazarını iki yüzyılı geçkin bir zaman diliminde elinde tutan karakteristik formlar ve bunların varyasyonları görülmemektedir⁴³.

Afrika kırmızı sırlı seramiği (ARS), Geç Roma C-Seramiği (LRC) ve Menderes *Sigillata*’larından oluşan Geç Antik *sigillata* gruplarının oranı da son derece azdır.

⁴³ S. Ladstätter, “Römische, spätantike und byzantinische Keramik”, M. Steskal – M. La Torre (derl.), içinde: *Das Vediusgymnasium in Ephesos. Archäologie und Baubefund*. FiE 14.1 (2008), 98.

2.2. Teras

Prytaneion alanındaki, bu yapının inşasından önce yapılmış teraslama tabakalarının 1.455 parçadan oluşan seramik buluntu dağılımında, %66'lık bir yüzde ile yerel *amphora*'ların ve günlük kullanım kaplarının üstünlüğü açıkça görülmektedir (Resim 11). Bu iki tür seramiği, aynı hamur bileşimi, cidar kalınlıkları ve ağız biçimleri nedeniyle birbirlerinden ayırt etmek nerdeyse mümkün değildir, gövde parçalarında ise bu ayırım imkânsızdır⁴⁴. Mutfak kapları (%7) ve ithal *amphora*'lar (%3) oldukça az sayıdayken, Hellenistik İnce Seramiği'nin yüzde payı (%24) dikkat çekicidir. Hellenistik İnce Seramiği'nin analizi ise özellikle aydınlatıcı olmuştur (Resim 12). Bu grup içerisinde de yerel üretilmiş ürünlerin, özellikle de “*colour coated ware*” olarak bilinen sofrta kaplarının (%64) üstünlüğü gözlenir. Bu seramik türüyle, ince seramik grubu içerisindeki, form ve dekor olarak siyah firnisli seramiği örnek alan ancak hamur birleşimi ve yüzey işlenmesinde günlük kullanım kaplarına benzeyen⁴⁵ bir grup tanımlanmaktadır. Buluntu dağılımının %35'ini ise kalitesi belirgin bir şekilde daha yüksek olan siyah firnisli seramik oluşturmaktadır.

Yerel ürünlerin yanı sıra olasılıkla Attika'dan gelen ithal mallar da bulunur. Buna karşın gri seramik, “Westabhang

Seramiği”, ince cidarlı seramik, beyaz astarlı seramik ve DSA gibi diğer Hellenistik seramik malları oldukça azdır. Bunun nedeni şüphesiz ki buluntu kompleksinin tarihinde aranmalıdır. Teraslama tabakalarından ele geçen seramiğin büyük bir kısmı bu seramik gruplarının ortaya çıkışından önceye, M.Ö. 3. yüzyılın ilerleyen dönemlerine tarihlenmektedir. Ayrıca kabartmalı kâseler gibi M.Ö. 2. yüzyılın karakteristik malları da görülmemektedir. Malzemedeki M.Ö. 2. yüzyılın ileri dönemleri ve 1. yüzyıl üretimlerinin hafif ölçüdeki karışımı, olasılıkla bu alandaki daha sonra görülen yoğun yapı aktiviteleri ve kullanımla ilgili bir durumdur.

Teraslama tabakalarının buluntu dağılımına bakıldığında ilk dikkati çeken dağılım heterojen birleşimlidir. Az sayıda erken parçalar bulunsa da, malzemenin ağırlık noktası bugüne kadar Ephesos'te keramolojik olarak çok az araştırılmış olan⁴⁶ M.Ö. 3. yüzyılda yatmaktadır. Bu nedenle teraslama aktivitelerinin kesin olarak tarihlenmesi sorunludur. Sadece gövde parçalarından oluşan az sayıdaki ve daha geç döneme ait olan parçalar,

⁴⁴ *Amphora*'lar ve testilerin üretimi için aynı hammadde kaynağı kullanılmıştır. Bu kaplar ne cidar kalınlıklarından ne de kulp ve ağız formlarından birbirlerinden ayırt edilebilirler. Bu nedenle sadece karakteristik ağız ve ayak formları yoluyla *amphora*'lar ve günlük kullanım kapları birbirlerinden ayırt edilebilir.

⁴⁵ S. Ladstätter, “Römische, spätantike und byzantinische Keramik”, M. Steskal – M. La Torre (derl.), içinde: *Das Vediusgymnasium in Ephesos. Archäologie und Baubefund*. FiE 14.1 (2008), 30.

⁴⁶ Yamaç Evlerdeki buluntu kompleksleri M.Ö. 200'de başlar, ancak Hellenistik grupların büyük bir kısmı 2. yüzyılın 2. yarısına tarihlenir, Bu konuyla ilgili kapsamlı bilgi için bkz: S. Ladstätter, “Keramik”, C. Lang-Auinger (ed.), içinde: *Hanghaus 1 in Ephesos. Funde und Ausstattung*. FiE 8.4 (2003), 22-85; S. Ladstätter, “Keramik”, H. Thür (derl.), içinde: *Hanghaus 2 in Ephesos. Die Wohnbeit 4. Baubefund, Ausstattung, Funde*. FiE 8.6 (2005), 230-358; S. Ladstätter, “Wohnbeit 1. Keramik”, F. Krinzing (derl.), içinde: *Hanghaus 2 in Ephesos. Die Wohnbeit 1 und 2. Baubefund, Ausstattung, Funde*. FiE 8.8 (2010). Kısa süre önce 3. ve erken 2. yüzyıla tarihlenen Ephesos'teki Yarı Kaya Tapınağı seramikleri yayınlanmıştır: V. Gassner, “Kultkeramik aus dem sgn. Felsspaltempel in Ephesos”, *SERES 2007 IV. Uluslararası Katılımlı Seramik, Cam, Emaye Sır ve Boya Semineri* (2007), 386-398.

şüphesiz buradaki geç bir karışımın sonuçları olmalıdır.

Diğer taraftan “Westabhang Seramiği”nin ardılları veya kabartmalı kâseler gibi, Ephesos’te diğer yerlerde sıkça görülen M.Ö. 2.yüzyıl için tipik mallara rastlanmamaktadır. Bu nedenle inşaat faaliyetlerini M.Ö. 200 öncesine tarihlemek, Yamaç Ev 1’deki aynı zamana ait, ancak tamamen farklı bir seramik dağılımı gösteren bir buluntu kompleksi ile karşılaştırıldığında yanlış olmaz⁴⁷. Az sayıdaki, form tipolojisinden yola çıkılarak kesin olarak tarihlenebilecek parçalar M.Ö. 3. yüzyılın ortası ile ikinci yarısına aittir ve teraslama faaliyetleri için *terminus post quem* vermektedir⁴⁸.

2.3. Yapı evresi 1

Burada sunulan çalışma içerisindeki en büyük buluntu kompleksini, yapım dönemine ait tabakalardan ele geçen 13.303 seramik parçası oluşturmaktadır (Resim 13). Yapım evresi 1 tabakalarında da %63’lük bir oranla, hamur tipolojisi bakımından birbirlerinden pek ayırt edilemeyen günlük kullanım kapları ve yerel *amphora*’lar hâkimdir. Sofra kapları,

Hellenistik İnce Seramik (%18) ve *sigillata*’lardan (%1) oluşmakta, ayrıca mutfak kapları (%11) ve ithal *amphora*’lar (%5) da görülmektedir. Özellikle Hellenistik İnce Seramikleri’yle karşılaştırıldığında *sigillata*’ların oranı dikkati çekecek kadar azdır. 96 parçadan oluşan *sigillata* dağılımının (Resim 14) özenli analizi sonucunda parçaların çoğunluğunun M.Ö. 1. yüzyıl üretimleri ve formlarından oluştuğu görülmüştür. %84 ile DSA en yüksek orana sahip olup, bölgesel üretilen DSB sadece %11’lik bir orana sahiptir.

Daha da az bir oranda (%3) DSC, Bergama *Sigillata*’sı ve İtalyan *Sigillata*’sı (İTS)⁴⁹ (%2) görülür. Sadece *sigillata* dağılımından yola çıkarak Yapım Evresi 1’in Augustus Dönemi’ne tarihlenmesi olasıdır⁵⁰. Zira Nero-Flaviuslar Dönemi buluntu komplekslerinin sunduğu seramik toplulukları belirgin bir şekilde farklılık gösterirler⁵¹. DSA’nın hâkimiyeti ve DSB’nin oranının düşüklüğü yapım zamanının M.Ö. 1. yüzyılın son yirmi yılına ait olduğunun kesin kanıtlarıdır.

Henüz daha milattan önceden milattan sonraya geçiş döneminde, Ephesos seramik pazarı Menderes Vadisi’nde

⁴⁷ S. Ladstätter, “Keramik”, C. Lang-Auinger (ed.), içinde: *Hanghaus 1 in Ephesos. Funde und Ausstattung*. FiE 8.4 (2003), 70-74.

⁴⁸ Bu bağlamda Devlet *Agora*’sındaki M.Ö. 3. yüzyıl Rhodos *Amphora*’larının sıklığı ile de karşılaştırınız. *Amphora*’lar için bkz. M. Lawall, “Hellenistic Stamped Amphora Handles”, içinde: V. Mitsopoulos-Leon – C. Lang-Auinger (derl.), *Die Basilika am Staatsmarkt in Ephesos. 2. Teil: Funde klassischer bis römischer Zeit*. FiE 9. 2.3 (2007), 47 vd., Tablo 2. Ayrıca kandil dağılımı için bkz: V. Mitsopoulos-Leon – C. Lang-Auinger (derl.), *Die Basilika am Staatsmarkt in Ephesos. 2. Teil: Funde klassischer bis römischer Zeit*. FiE 9. 2.3 (2007), 65 ve Basilika kazılarındaki seramik buluntular için bkz: V. Mitsopoulos-Leon, *Die Basilika am Staatsmarkt in Ephesos. Kleinfunde. 1. Teil: Keramik hellenistischer und römischer Zeit*. FiE 9.2.2 (1991), 13 vd.

⁴⁹ Ephesos’daki İtalya *Sigillata*’sı buluntuları için bkz. A. Martin, “Western Sigillata in the Hanghäuser at Ephesos”, *RCRF Acta* 38, 2003, 247-249; A. Martin, “Ital

ian Sigillata in the East: Two different models of supply (Ephesos and Ostia)”, içinde: D. Malfitana – J. Poblome – J. Lund (derl.), *Old Pottery in a New Century. Innovating Perspectives on Roman Pottery Studies. Atti del Convegno Internazionale di Studi Catania, 22-24 Aprile 2004* (2006), 175-188.

⁵⁰ A. Lätzer, “Studien zu einem späthellenistisch-frühromischen Fundkomplex aus dem Hanghaus 2”, *ÖJb* 78, 2009 (baskıda).

⁵¹ S. Ladstätter, “Römische, spätantike und byzantinische Keramik”, M. Steskal – M. La Torre (eds.), içinde: *Das Vediusgymnasium in Ephesos. Archäologie und Baubefund*. FiE 14.1 (2008), 98.

üretilen DSB seramikleri ile dolmuş ve kısa zaman içerisinde metropolün tüm sofa kabı ihtiyacını karşılar olmuştur⁵². Bu tarihlendirme Hellenistik ince seramiğinin yüksek oranı ve çeşitliliği ile kuvvetlenmektedir (Resim 15). Her ne kadar halen daha “*colour coated ware*” (%49) ve siyah firnisli seramik oranı yüksekse de, siyah sırlı gri seramik (%6) ince cidarlı seramik (%5), beyaz astarlı seramik (%3) “Westabhang” ardıl üretimleri (%2), kabartmalı kaplar (%1) ve aplikli seramik gibi M.Ö. 2. yüzyıl sonu ve 1.yüzyıl için tipik olan üretimler de görülmektedir.

Hellenistik İnce Seramiği'nin bileşimi kendi içinde heterojen bir yapıya sahip olsa da gri seramiğin ve ince cidarlı seramiğin varlığı M.Ö. 1. yüzyıl sonunu işaret etmektedir. Özet olarak sadece üretim ve tür analizinden yola çıkarak dahi yapı evresi 1'in Augustus Dönemi'ne tarihlendiğini söylememiz mümkündür⁵³.

Prytaneion'un ve yapıım dönemlerinin tarihlenmesi için özellikle dolgudaki geç parçalar, *terminus post quem* vermeleri açısından önemlidir. Bunlardan özellikle kronoloji için karakteristik olan parçalar aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Kat.Nr.	Obje	Tarih
K 60	ITS Surus-kapları	M.Ö.15– M.S.10
K 70	DSA-Tabak Atlante 12/tarda f	Augustus dönemi
K 89	ESB-Tabak Atlante 22	Augustus dönemi
K 305	Silindirik bardaklar, ince cidarlı seramik	Augustus dönemi
K 505	Eğik ağızlı pişirme kapları	Augustus dönemi
K 648	İtalik kabartmalı kandiller	Augustus dönemi

Yukarıdaki tabloda da açıkça görüldüğü gibi 13.303 seramik parçasından oluşan dolgunun en geç parçaları Augustus Dönemi'ne tarihlenmektedir. Geç Augustus- Tiberius Dönemi'nin karakteristik formları ve varyasyonları, üçgen ağızlı gri tabaklar ve DSB'nin oranının azlığı arazi düzeltme faaliyetlerinin M.Ö. 1. yüzyılın son dönemlerinde yapıldığını göstermektedir.

2.4. Yapı Evresi 2

Seramik parçalarının azlığına karşın Yapım Evresi 2 için önerilen tarih M.S. 3. yüzyıldır. Kronolojik olarak karşılaştırılabilecek buluntular şu ana kadar *Vedius Gymnasium*'unda⁵⁴ ve Yamaç Ev 2'de bulunmaktadır. Hassas kronolojik bir sürekliliğin ve gelişimin görülebildiği Yamaç Ev 2'deki buluntu komplekslerinin çoğu M.S. 3. yüzyıl'a tarihlenmektedirler.

⁵² Bu konuyla ilgili olarak kapsamlı bilgi için bkz. S. Ladstätter, “Mode oder politisches Manifest? Überlegungen zur Übernahme römischen Formenguts in der frühkaiserzeitlichen Keramik von Ephesos”, içinde: M. Meyer (derl.), *Neue Zeiten – Neue Sitten. Zu Rezeption und Integration römischen und italischen Kulturguts in Kleinasien. Akten des Internationalen Kolloquiums in Wien 2005*. WfForsch 12 (2007), 208-211.

⁵³ Augustus Dönemi buluntu kompleksleri özellikle Yamaç Ev 2'de bulunmaktadır: S. Ladstätter, “Keramik”, içinde: H. Thür (derl.), *Hanghaus 2 in Ephesos. Die Wohnbebauung 4. Baubefund, Ausstattung, Funde*. FiE 8.6 (2005), 230-358; A. Lätzer, “Studien zu einem späthellenistisch-frühromischen Fundkomplex aus dem Hanghaus 2”, *ÖJb* 78, 2009 (baskıda).

⁵⁴ S. Ladstätter, “Römische, spätantike und byzantinische Keramik”, içinde: M. Steskal – M. La Torre (derl.), *Das Vediusgymnasium in Ephesos. Archäologie und Baubefund*. FiE 14.1 (2008), 111 vd.

Burada yapı evresi IV (M.S. 230 civarı)⁵⁵, Yapı Evresi IV' (M.S. 250 civarı)⁵⁶ ve tahrip evresi M.S. 270-280⁵⁷ olmak üzere asal üç dönem belirlenmiştir.

Buluntu miktarının ve özgül malzemenin azlığı, *Prytaneion*'daki burada sunulan buluntu kompleksi için kesin bir tarihlenmeyi mümkün kılmamaktadır. Tarihlleme için belirleyici olan buluntular özellikle çift fitilli kandillerdir. Yapı M.S. 230 ve 270/80 tarihlerinde yoğun şekilde tahrip görmüş ve onarılmıştır.

2.5. Yapı Evresi 3

Yapı evresi 3'ün, ele geçen toplam 208 seramik parçası içerisinde karakteristik LRC gövde parçalarının da bulunması nedeniyle Geç Antik Döneme tarihlenmesi kesindir. Ancak yine bu nedenden dolayı da yapı faaliyetlerinin başlaması M.S. 4. yüzyılın ilerleyen dönemlerinden önce olmamalıdır. LRC seramiğinin hamur bileşimi ve yüzey işlenmesi M.S. 7. yüzyıla kadar tüm üretim dönemi içerisinde aynı kaldığından daha hassas bir tarihlleme yapmak mümkün değildir. Seramik buluntu malzemesi temel alındığında bu yapı evresinin en erken M.S. 4. yüzyılın ilerleyen dönemlerine tarihlendiği söylenebilir ancak teorik olarak daha geç bir tarihlleme de olasılık dışı değildir.

2.6. Yapı Evresi 3a

686 seramik parçasının ele geçtiği Yapı Evresi 3a'nın tarihlenmesi biraz daha kesin çizgilerle yapılabilir. Hayes Form 105'e ait

iki ARS tabağı M.S. 7. yüzyıla⁵⁸ tarihlenir, bu tarihlenmeyi LRC⁵⁹ ve ERSW⁶⁰ seramiklerinin varlığı da destekler. Özellikle LRC-Form Hayes 10C⁶¹ tabaklarını taklit eden ve olasılıkla yüzyılın ortasına ait olan ERSW-tabakları M.S. 7. yüzyıl tarihlenmesi için en iyi kanıtlardır. Bu nedenle Yapı Evresi 3'ün M.S. 7. yüzyıl içerisinde tarihlenmesi kesindir. LRC Hayes 10C⁶² taklidi ve döneme ait özgün pişirme kapları nedeniyle bu tarihlenmenin yüzyılın ortasına oturtulması ise büyük bir olasılıkla mümkündür.

Dr. Sabine Ladstätter
Österreichisches Archäologisches Institut
Franz Klein-Gasse 1
A-1190 Wien
e-mail: sabine.ladstaetter@oeai.at

Resim Listesi:

Resim 1: Ephesos, Kent planı (Grafik: Ch. Kurtze, © ÖAI)

Resim 2: Ephesos Yukarı Agora'nın Genel Planı (Grafik: Ch. Kurtze, © ÖAI)

Resim 3: Ephesos *Prytaneion*'u, güneyden (Foto: M. Steskal, © ÖAI)

Resim 4: *Prytaneion*, Hestia Salonu (Foto: M. Steskal, © ÖAI)

Resim 5: *Prytaneion*, Yapım Evresi Şematik Planı (Grafik: L. Zabrana, P. Mayrhofer, © ÖAI)

Resim 6: *Prytaneion*, Kuzey-Güney Kesiti (Grafik: M. La Torre, © ÖAI)

Resim 7: *Prytaneion*'un Dor Düzenli Ön Avlusu (Grafik: M. La Torre, © ÖAI)

⁵⁵ S. Ladstätter, "Keramik", H. Thür (ed.), içinde: *Hanghaus 2 in Ephesos. Die Wohnbeit 4. Baubefund, Ausstattung, Funde*. FiE 8.6 (2005), 240 vd.

⁵⁶ S. Ladstätter, age. 242.

⁵⁷ S. Ladstätter, age. 242-261.

⁵⁸ J. W. Hayes, *Late Roman Pottery* (1972), 166-169.

⁵⁹ Ephesos'teki LRC buluntuları için bkz. S. Ladstätter – R. Sauer, "Late Roman C Ware und lokale spätantike Feinware aus Ephesos", içinde: F. Krinzinger (derl.), *Spätantike und mittelalterliche Keramik aus Ephesos*. Archäologische Forschungen 13 (2005), 144-152.

⁶⁰ ERSW'nin tanımı için bkz. age. 152-154.

⁶¹ J. W. Hayes, *Late Roman Pottery* (1972), 345 vd.

⁶² J. W. Hayes, age. 345 vd.

Resim 8: Her Stratigrafinin keramik sayısı(Grafik: S. Ladstätter, © ÖAI)

Resim 9: Her Yapım Evresi'nin Keramik Sayısı (Grafik: S. Ladstätter, © ÖAI)

Resim 10: 2007-2008 yılı *Prytaneion* kazılarında Sigilata çeşitliliği (mavi:ağız parçası, kırmızı:dip parçası, sarı:cidar parçası (Grafik: S. Ladstätter, © ÖAI)

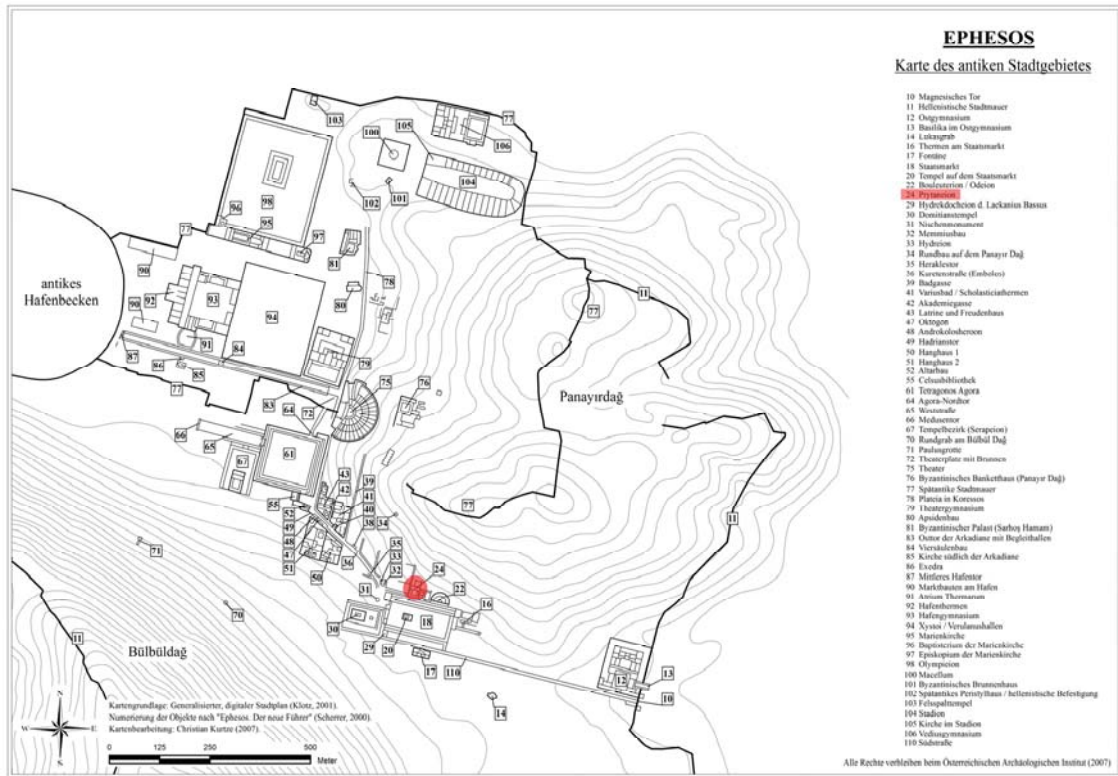
Resim 11: Hellenistik Teraslama katının buluntu çeşitliliği(Grafik: S. Ladstätter, © ÖAI)

Resim 12: Hellenistik Teraslama katının ince cidarlı seramik çeşitliliği (Grafik: S. Ladstätter, © ÖAI)

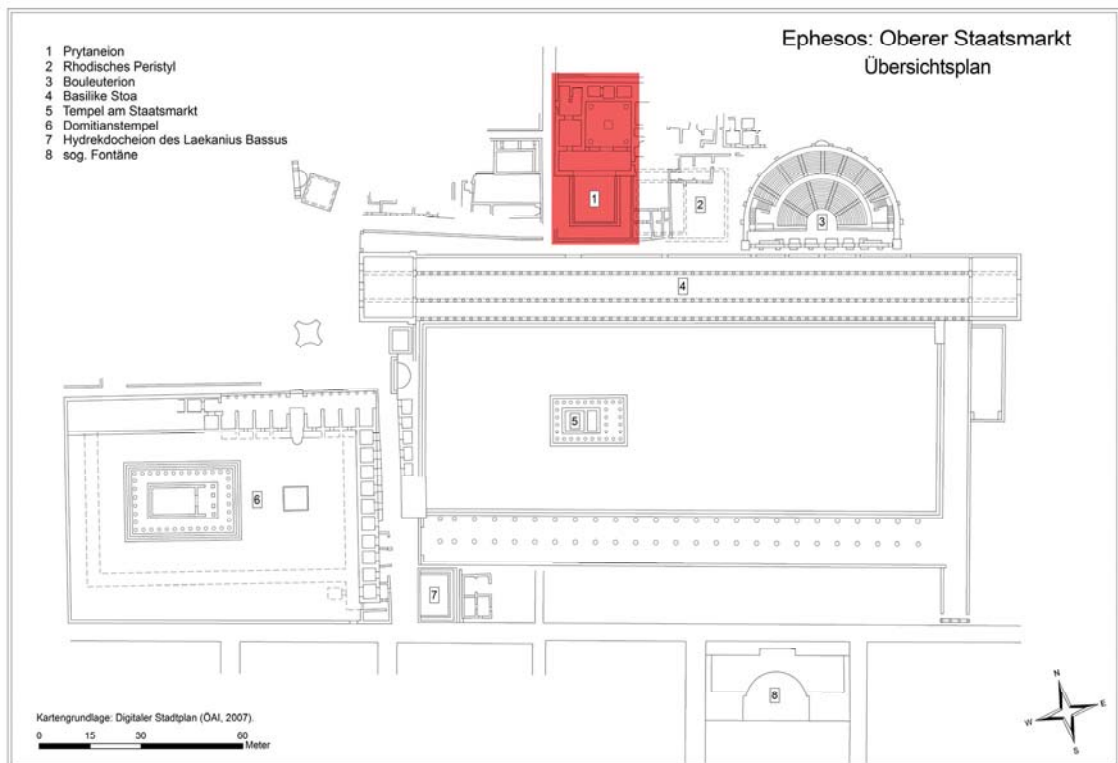
Resim 13: Yapım Evresi 1'in buluntu çeşitliliği (Grafik: S. Ladstätter, © ÖAI)

Resim 14: Yapım Evresi 1'in Sigilatta çeşitliliği (Grafik: S. Ladstätter, © ÖAI)

Resim 15: Yapım Evresi 1'in Hellenistik Dönem ince cidarlı seramik çeşitliliği(Grafik: S. Ladstätter, © ÖAI)

Resim 1

Resim 2

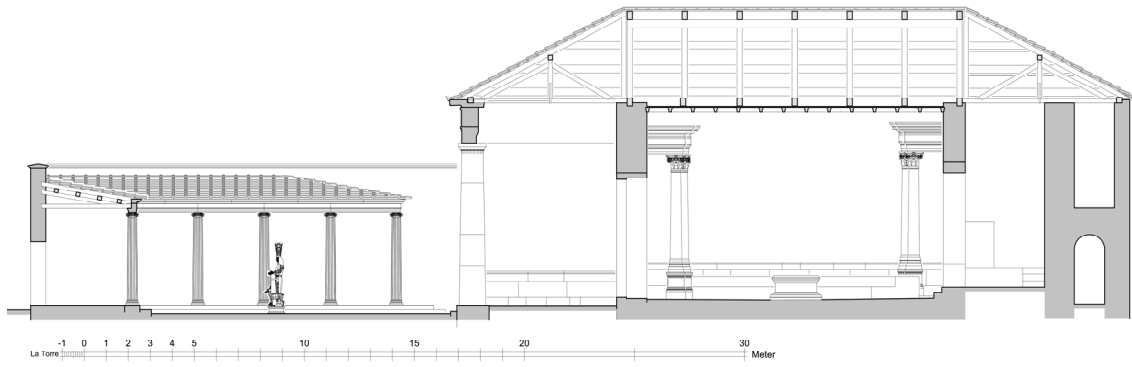

Resim 3

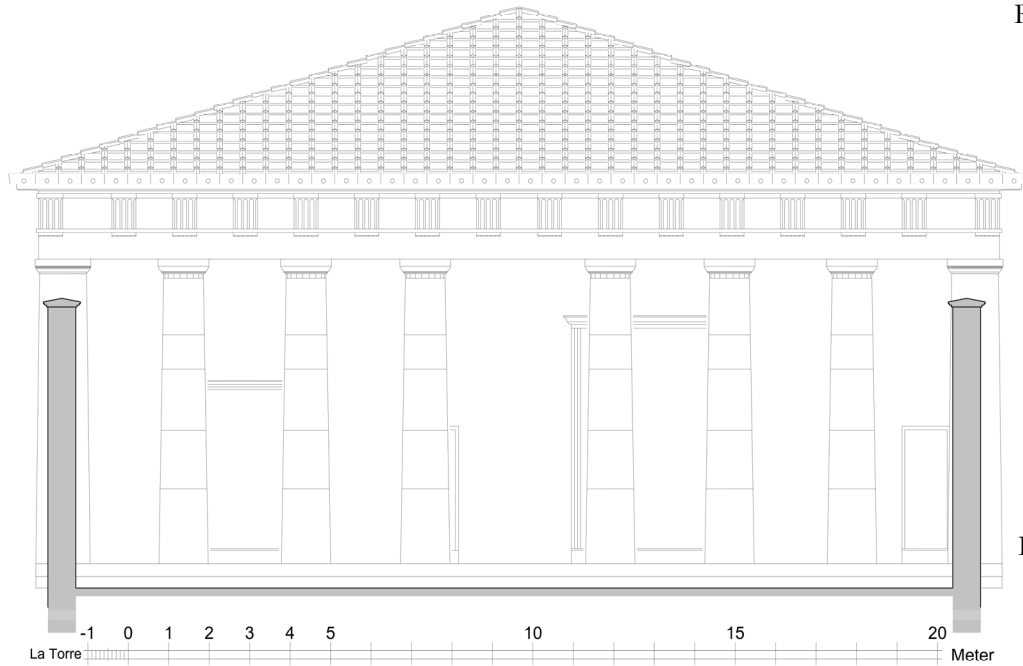

Resim 4

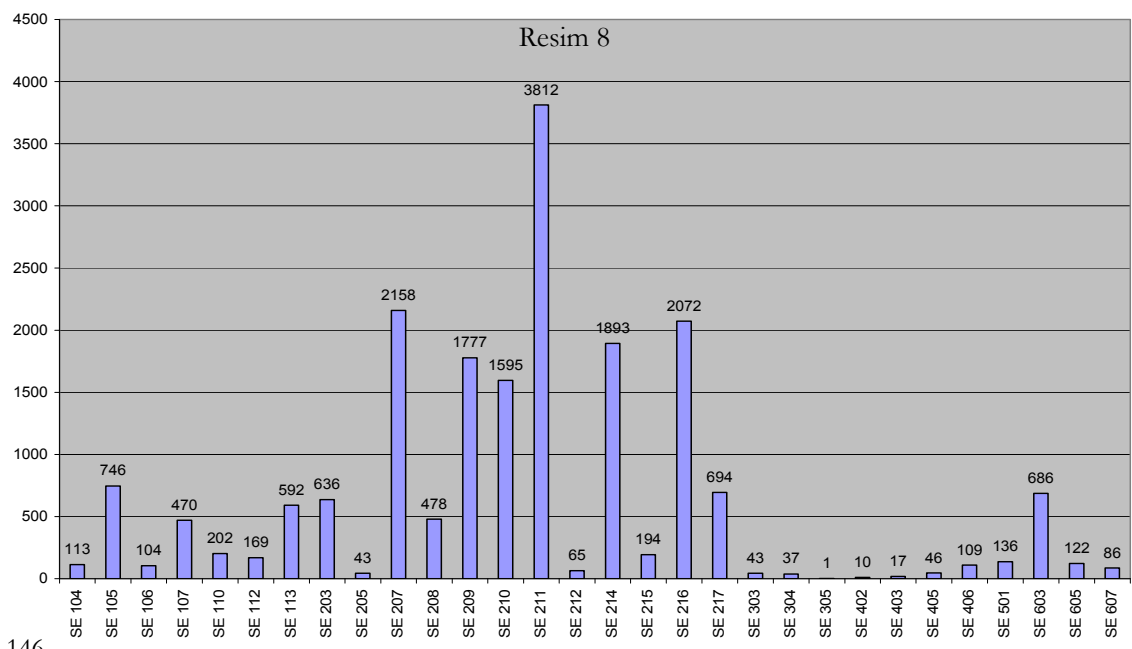

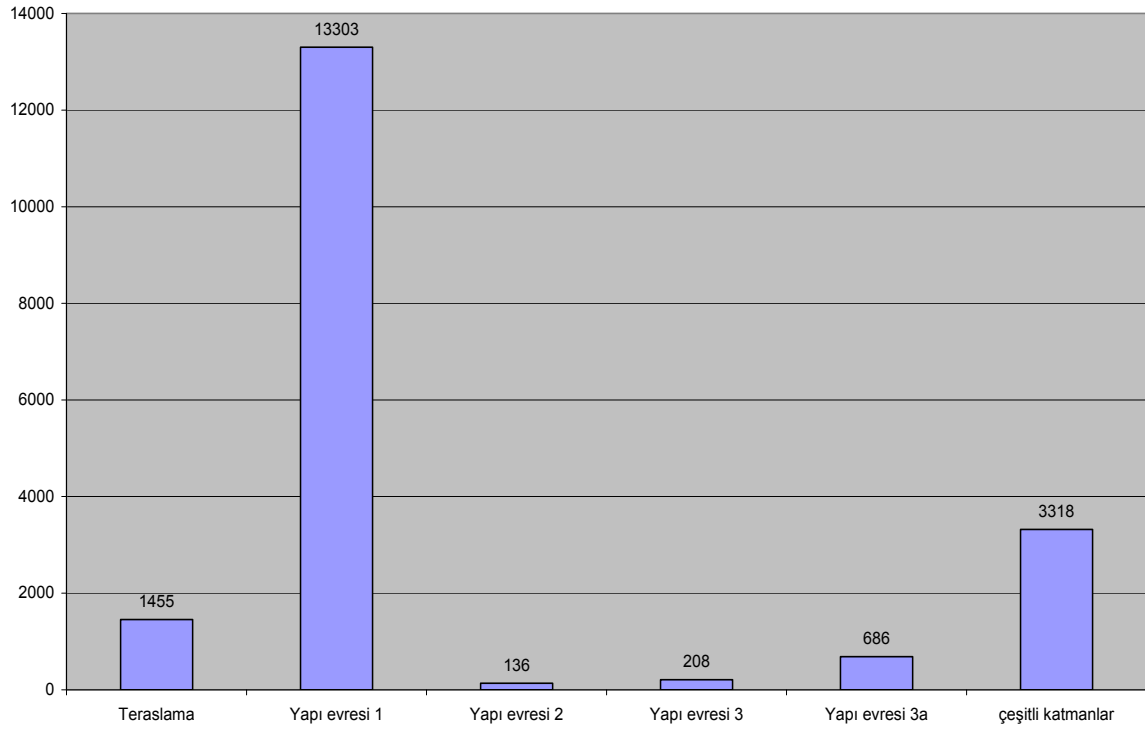

Resim 6

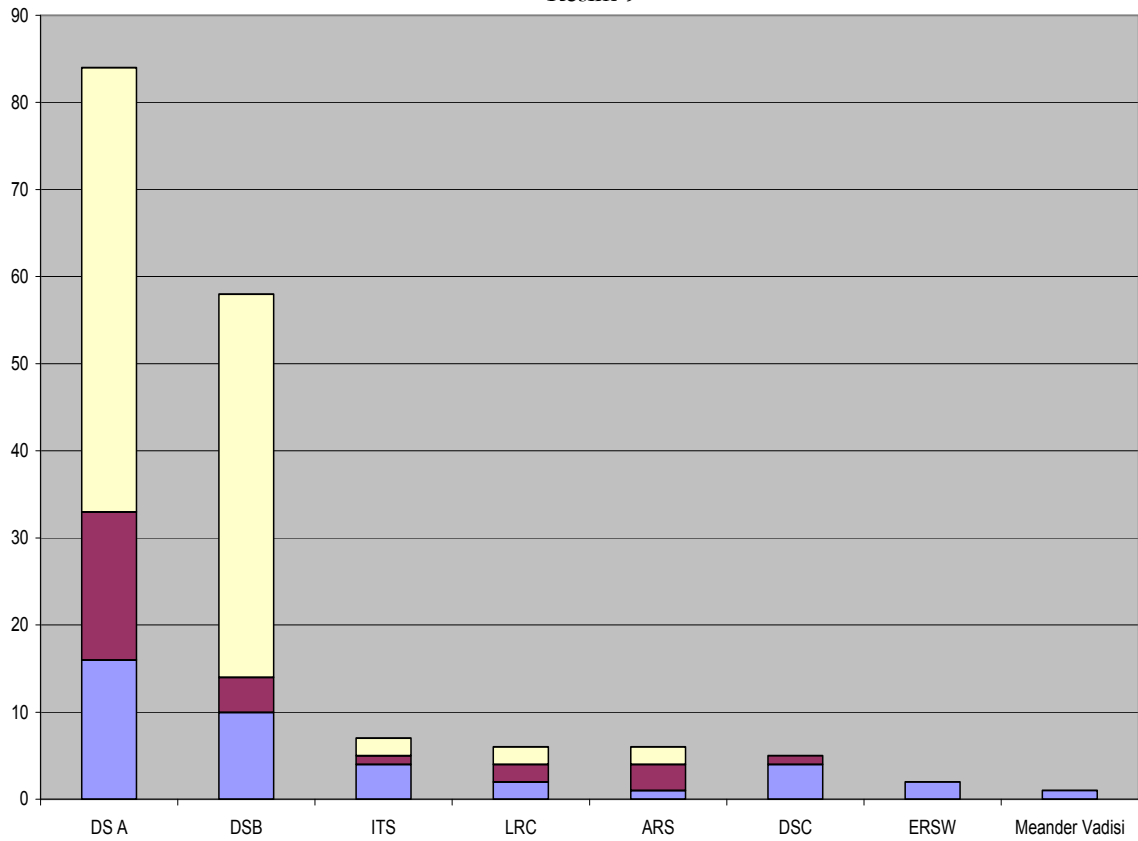

Resim 7

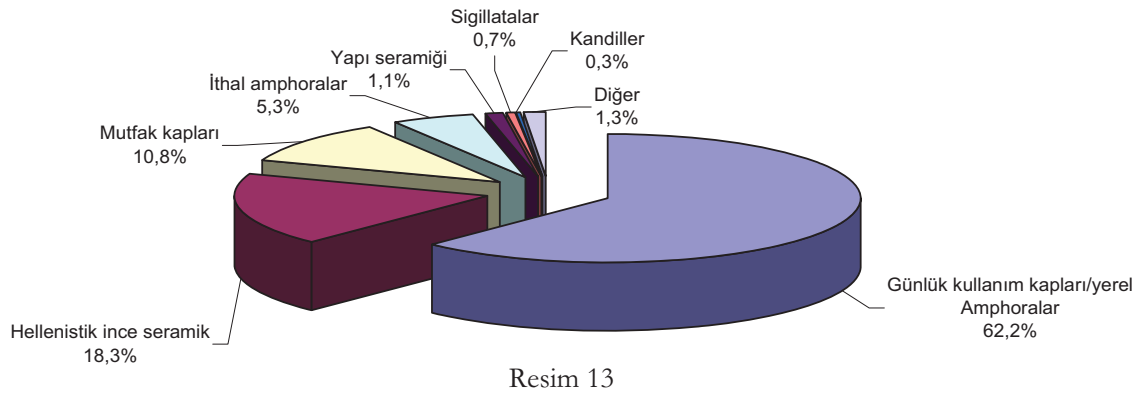
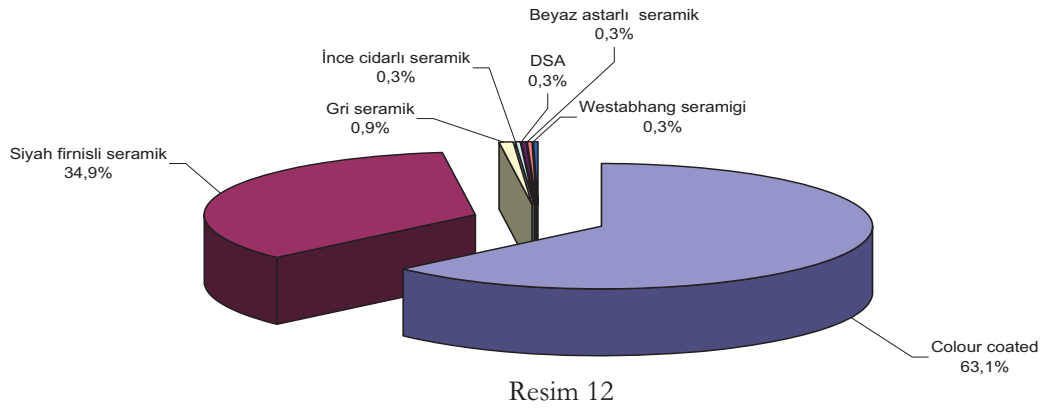
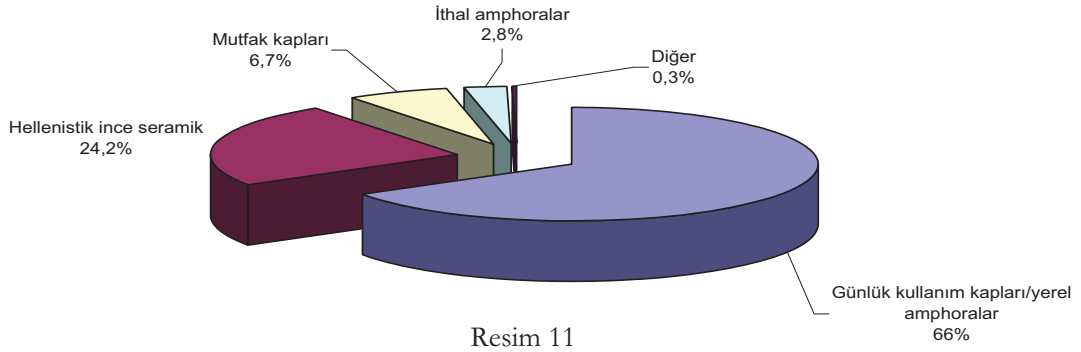

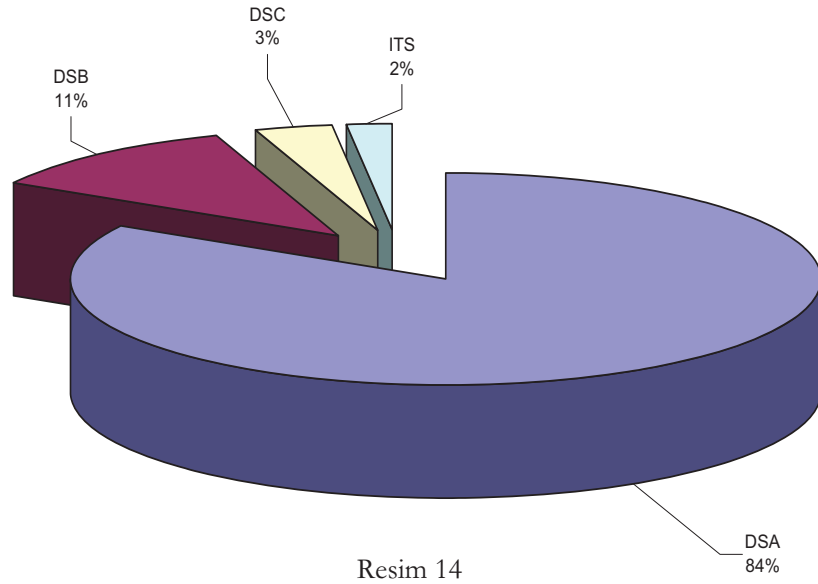

Resim 9

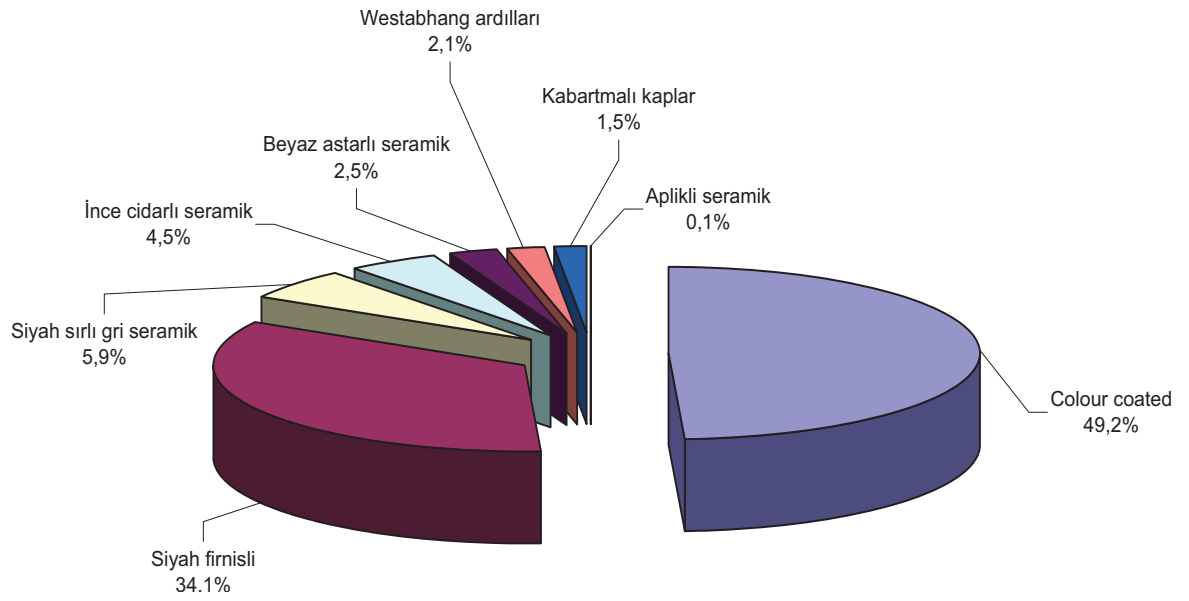

Resim 10

Resim 14

Resim 15